

HET VIRTUELE DORPSPLEIN

ARTIKEL RUIMTE #4

Maarten Gheysen

Doctoraatsonderzoeker aan KU
Leuven-Faculteit/Departement
Architectuur

Hans Leinfelder

Docent en onderzoeker aan
KU Leuven-Faculteit/Departement
Architectuur

Hét centrum wordt een van de vele schakels

In 2003 stelt Van der Ploeg¹ dat de landbouwer waarop het Europese en Nederlandse landbouwbeleid zich ent, niet bestaat. Deze landbouwer is een virtuele constructie van beleidsmakers die veraf staat van dé boer met de voeten in de aarde.

¹ Van der Ploeg, J. D. (2003). *The virtual farmer. Past, present and future of the Dutch peasantry*. Assen: Royal van Gorcum.

Bijgevolg ontwricht het beleid de landbouwbedrijfsvoering door onrealistische regelgeving en financiering.

Het is opvallend hoe zo'n 'virtuele constructie' ook de beeldspraak en het beleid kenmerkt voor publieke ruimte in Vlaamse dorpen. Het 'plein' wordt telkens opnieuw gezien als 'de' centrale ruimte in het dorp, de plek voor ontmoeting, en wordt ook zo gesubsidieerd. Met middelen voor plattelandsontwikkeling en doortochten van gewestwegen worden pleinen en straten heraanlegd als ontmoetingsruimtes met zitbanken en luifels. Frappant is de overwegend stedelijke typologie, met grote oppervlakken in dure natuursteen.

Dorpspleinen blijken in werkelijkheid nog nauwelijks gebruikt.

Een 10-uren-observatie van vier pleinen onthulde een opmerkelijke afwezigheid van gebruikers.

Dit resultaat kreeg bevestiging via een bevraging van 150 inwoners van het dorp². Terwijl het dorpsplein nauwelijks nog een plaats heeft in het publieke leven van bewoners, toont de bevraging een rijkdom aan andere plekken die schakels vormen

2 Gheysen, M., Van Daele, E. & Scheerlinck, K. (forthcoming 2019). Collective spaces in the peri-urban condition: opposing oppositions in All City/All Land. In: Reicher, C. & Kaiser, F. (eds.). *Reclaiming Public Space Through Intercultural Dialogue*. LIT Verlag, Berlijn.

figuur 1: Observatie op uurbasis van het dorpsplein van Bavikhove. (Gheysen, 2016)

figuur 2: Wekelijkse warming-up aan Anzegem station. (Gheysen, 2016)

in een divers netwerk van plaatsen in de verspreide Vlaamse stedelijkheid. Bewoners van de nevelstad verzamelen op parkings voor een wekelijkse loopronde, aan de ingang van scholen, voor een barbecue in een kanaalberm ... En steeds minder op de centrale plek die het dorpsplein ooit was. Borret³ en Devoldere⁴ wezen er rond 2000 reeds op dat vaak 'banale' dagelijkse ruimten deel werden van de publieke ruimte.

In het verleden manifesteerden kerk, staat en handel zich fysiek in de publieke ruimte via kerk-, gemeente- of dorpspleinen als centra van op zichzelf gerichte dorpsgemeenschappen. Door secularisering, bestuurlijke schaalvergroting en verknoping van netwerken, verschuiven de centra van macht zich weg van het dorpsplein. Wat achterblijft, is een leeg plein, eerst in gebruik als parking en nu steeds meer ingevuld vanuit een (nostalgisch) verlangen naar ontmoeting.

3 Borret, K. (2001). Over domeinen, het publieke, het private en het collectieve. *Oase*, 54, p. 50-61.

4 Devoldere, S. (2002). Nieuwstedelijke referentiepunten in het (post)suburbane landschap. *Ruimte & Planning*, 22 (3), p. 245-260.

Burgers bepalen zelf de publieke ruimte

Publieke ruimte beperkt zich ook niet meer tot plaatsen die in overheidshanden zijn. Terwijl overheden, en bij uitbreiding ook studie bureaus en ontwerpers, vooral het 'dorpsplein' blijven ontwerpen voor publiek gebruik, maken burgers in de realiteit allerlei plaatsen publiek: ze ontmoeten er, ze consumeren er, ze uiten er hun mening. Kortom, deze plekken structureren op een duurzame manier het dagelijkse leven van hun gebruikers en maken deel uit van hun collectief geheugen.

Burgers claimen deze plekken op uiteenlopende manieren, van een eenvoudige jaarlijkse picknick tot een ambitieus burgerinitiatief. Dit gebeurt vaak los van eigendomstitel, juridisch of planologisch statuut. Door grondeigenaren te betrekken, blijkt het op verschillende plekken trouwens steeds beter te lukken om private ruimten voor publiek belang te delen. Onderzoek van Vlaamse burgerinitiatieven⁵ toont dat vooral de constructieve ingesteldheid deuren opent voor zulke 'commons'.

⁵ Leinfelder, H., Claeys, M. & Vandenput, B. (2016). Zorgen-de zorro's, burgerinitiatieven in de Vlaamse open ruimte doorgelicht. *Ruimte*, 8 (29), p. 64-69.

figuur 3: Pop-up terras in de smalle ruimte tussen vangrail en kanaal in Beernem. (Gheysen, 2018)

De 'banale' dagelijkse ruimten worden echter door overheden nog onvoldoende 'gelezen' als publieke ruimte. Voor de gebruikers vormen ze echter wel de nieuwe referentiepunten. In 2007 pleitte Leinfelder⁶ om ook de gefragmenteerde Vlaamse open ruimte, buiten de dorpen, op te vatten als 'gedeelde' ruimte. Hierbij moet de open ruimte niet het uitzicht krijgen van een stadspark, maar wordt ze best vanuit eenzelfde logica ingericht. De gewenste graad van publiek karakter bepaalt het te realiseren programma aan formele tekens die overheden moeten toevoegen: gaat het over één zitbank waarop de ommetjesmaker 's avonds kan rusten met zicht op de oogstende landbouwer, of over een trage weg die het de weekendwandelaar mogelijk maakt om aan te takken op een verder gelegen netwerk, of een verdeelpunt voor korteketen-voedsel dat stedelingen aantrekt? Met doordachte toevoegingen verduidelijken overheden aan burgers de marges voor toe-eigening van deze ruimten.

Gedeeld belang

Het zal bovendien deze open, gedeelde ruimte zijn die mee een antwoord moet bieden op de grote collectieve uitdagingen waarmee de samenleving wordt geconfronteerd, zoals klimaatverandering, vergrijzing, sociale inclusie, mobiliteit en energie. Door noodzakelijke wateropslag landschappelijk in te richten, door toegangswegen naar installaties voor hernieuwbare energie in te passen in een groter tragewegennetwerk, door kleinschalige velden in te zaaien met exotische keukenkruiden ... ontstaan mogelijkheden om collectief (mede) gebruik van de ruimte te faciliteren. Dit is allesbehalve nieuw! In het verleden vormden rioleringswerken en de aanleg van verkeersveilige doortochten de aanleiding voor de heraanleg van straten en pleinen.

De uitdagingen vandaag zijn nog talrijker en diverser. Waarop wachten we nog?

⁶ Leinfelder, H. (2007). *Open ruimte als publieke ruimte*. Gent: Academia Press.

DENK DOE DORP

Inspiratie voor een dorpenbeleid

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

Vlaanderen
is open ruimte

Innovatiesteunpunt

voor landbouw en platteland

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever: Christian Stivigny, Landelijke Gilden vzw, Diestsevest 40,
3000 Leuven

Auteurs: Landelijke Gilden - Vlaamse Landmaatschappij - Innovatiesteunpunt

Fotografie: Toon Coussement

Vormgeving: Frisco bvba

©Bitbook - Heiligenborre 21 - 1170 Brussel

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2019/0728/08
ISBN 978-94-6388-314-6